

Італія, Японія – у 1970-х рр., Ізраїль, Сінгапур, Тайвань – у 1990-х рр.). Національні компанії не тільки переймають та розвивають закордонні технології (як на другій стадії), а й створюють їх. Конкуренція здійснюється не стільки на цінній підставі, скільки за рахунок диференціації продукції. Зростає важливість ефективної стратегії компанії. Зміцнюються позиції країни в «економіці послуг» – міжнародній торгівлі послугами (що нехарактерно для «факторної» та «інвестиційної» економік). Інноваційна економіка характеризується найвищою стійкістю щодо несприятливих зовнішніх чинників, макроекономічних коливань. Сільське господарство, промисловість, сфера послуг (туризм) конкурують на базі передових технологій та є маловразливими до коливань цін і валютних курсів.

4. **Економіка заможності:** рухома сила розвитку країни є її нагромаджене багатство. До цієї стадії підійшли соціально-орієнтовані країни Західної Європи, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія. Цілі суспільства – насамперед соціальні. Знижується престиж праці в реальному секторі, підвищується – у виробництві суспільних благ, нематеріальній сфері. Соціально орієнтована держава характеризується високими податками. Величезні капітали скеровуються у фінансові активи, інформаційні технології. Виникає загроза втрат позицій у базисних галузях. Іноземні інвестори купують національні компанії та інтегрують їх у свої внутрішньофірмові мережі. В останні роки глобальна конкуренція змушує зменшувати соціальні видатки та збільшувати податки, оскільки спостерігаються застійні явища. Тому здійснюються програми з дерегулювання та приватизації. Нині підтримують свої високі позиції з міжнародної конкуренто-спроможності Фінляндія, Швеція, Данія, Норвегія, яким належать перші місця у рейтингах міжнародної конкурентоспроможності. Щодо України, то вона перебуває на початковій стадії конкурентного зростання, коли переважає ресурсна (факторна) та інвестиційна економіка.

Джерела та література

1. Географія світового господарства : навч. посіб. / за ред. Я. Б. Олійника, І. Г. Смирнова. 2-е вид. – К. : Знання, 2014. – 637 с.
2. Даниленко Л. Н. Мировая экономика : уч. пособ. / Л. Н. Даниленко. – М. : КНОРУС, 2010. – 320 с.
3. Пурська І. С. Міжнародний маркетинг : навч. пос. / І. С. Пурська, М. П. Мальська, Ю. С. Занько. – К. : Знання, 2012. – 285 с.

УДК 911.3(100)

О. І. Мамчур – кандидат географічних наук,
доцент кафедри економічної і соціальної
географії Львівського національного
університету імені Івана Франка

Типи країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності

*Роботу виконано на кафедрі економічної
і соціальної географії ЛНУ ім. І. Франка*

Розглянуто особливості типології країн за індексом глобальної конкурентоспроможності світу, яку використовують для аналізу комплексного розвитку країн світу з

акцентом на стадійності розвитку економіки. Виявлено просторові особливості різних типів країн (за мегарегіонами) та місце України у рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності.

Ключові слова: комплексні типології, конкурентоспроможність, стадії розвитку економіки, тип країни, якість інституцій, підсилювачі ефективності.

Mamchur O. I. Types Countries by the Global Competitiveness Index. The features of typology of countries by the Global Competitiveness Index of the world, which is used to analyze the complex development of countries with a focus on stages of economic development were reviewed. Spatial features of different types of countries (by megaregions) and Ukraine's place in the ranking of Global Competitiveness Index were found.

Key words: complex typologies, competitiveness, stages of economic development, the type of country, institutional quality, efficiency enhancers.

Вивчення особливостей економічних типів країн світу (за індексами конкурентоспроможності) є важливими для суспільно-географічних досліджень на глобальному рівні, адже це дає змогу проаналізувати місце цих країн у сучасних гео економічних процесах і геостратегічних аспектах. Такий аналіз дає підстави визначити хиби у економічному розвитку країн та сприяти їх позитивним суспільним перспективам. Загалом, групування й систематизація – один із найпоширеніших методів суспільно-географічних дослідження країн світу. Відомі комплексні типології країн світу українських суспільно-географів М. Книш [2], Я. Олійника, О. Шабля, В. Юрківського, Б. Яценка [5] та інших учених.

Одним із найцікавіших новітніх підходів до комплексних (що відображають розвиток різних сфер суспільства – економічної, соціальної, культурної і т. п.) типологій країн є виділення типів за рівнем конкурентоспроможності. Конкурентоспроможність – це здатність національної економіки виробляти й реалізовувати на внутрішньому та зовнішньому ринках товари та послуги, що забезпечують економічне зростання й підвищення якості життя населення [2]. Так, *індекс конкурентоспроможності* (розробник – Всесвітній економічний форум, із 1979 р.) складається з трьох груп субіндексів, які охоплюють 12 блоків (англ. *pillar*) показників (загалом їх 113, деякі подані нижче у дужках), що визначають рівень продуктивності країни з певним економічним акцентом:

1. *Базові вимоги:* якість інституцій (А. публічних – дотримання прав власності, етика й корупція, вплив уряду, ефективність уряду, безпека; Б. приватних – корпоративна етика; звітність, захист корпоративних прав); інфраструктура (транспортна, енергетична, комунікаційна); макроекономічна стабільність; охорона здоров'я та початкова освіта (поширення туберкульозу, малярії, ВІЛ, дитяча смертність, очікувана тривалість життя тощо; рівень охоплення початковою освітою, якість початкової освіти).

2. *Підсилювачі ефективності:* вища освіта та професійна підготовка (рівень охоплення середньою та вищою освітою, якість освітньої системи, доступ до Інтернету в закладах освіти, рівень наукових досліджень, рівень професійної підготовки фахівців); ефективність ринку товарів (рівень оподаткування, прибутки після оподаткування, обсяг ринку; зовнішньоторговельні бар'єри, вплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на бізнес; рівень споживчої активності тощо); ефективність ринку праці (гнучкість ринку праці; ефективність використання талантів); рівень розвитку фінансового ринку (різноманітність фінансових послуг, платоспроможність фінансових установ; фінансова безпека); технологічна зрілість (рівень впровадження нових технологій, залучення ПІІ для провадження інновацій; поширення Інтернету, Інтернет-користувачів; обсяг ринку (внутрішнього й зовнішнього)).

3. *Чинники розвитку та інноваційного потенціалу*: рівень розвитку бізнесу (обсяги й якісні показники бізнесу, конкурентні переваги, розвиток кластерів, професійний менеджмент тощо); науково-технічні інновації (інноваційні компанії, роль університетів у науково-технічній сфері, запровадження патентів, сприяння уряду у впровадження інновацій тощо).

Також звернемо увагу, що три групи субіндексів впливають на відповідні три стадії розвитку економік країн, що розглянуті нижче.

Для аналізу використано найновіший «Звіт з глобальної конкурентоспроможності» (2014–2015), розроблений фахівцями Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ). До звіту увійшли 144 країни (у т. ч. Гонконг та Тайвань – економічно-незалежні країни). Проте не з усіх країн можна отримати дані для розрахунків, зокрема немає у рейтингу Білорусі.

Лідерами за конкурентоспроможністю є такі країни (у порядку спадання рейтингу): Швейцарія, Сінгапур, США, Фінляндія, Німеччина, Японія, Гонконг, Нідерланди, Велика Британія, Швеція, Норвегія, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Данія, Тайвань, Канада, Катар, Нова Зеландія, Бельгія, Люксембург, Малайзія. Ці країни характеризуються високим рівнем впровадження інновацій, демонструють високий ступінь технологічної готовності, високий рівень розвитку бізнесу. До першої 20-ки країн увійшли високорозвинені країни Західної та Північної Європи, Північної Америки; дві країни Північно-Західної Азії – Катар та ОАЕ; три азійські тигри (нові індустріальні країни, НІК) – Гонконг, Тайвань, Малайзія; Нова Зеландія й Японія. Серед них є п'ять країн «великої сімки» [1, с. 14–15].

Останні позиції в рейтингу конкурентоспроможності займають факторно-орієнтовані країни (у порядку спадання), а саме Буркіна-Фасо, Тимор-Лешті, Гаїті, Сьєрра-Леоне, Бурунді, Ангола, Мавританія, Ємен, Чад, Гвінея. Ці країни мають серйозні недоліки в інституціональному розвитку, розвитку фінансового ринку, ефективності товарного ринку, ринку праці, що привели до погіршення макроекономічних показників.

В індекс інтегровано концепцію стадій економічного розвитку. У більшості випадків економіки розрізняють за такими стадіями – доіндустріальні, індустріальні та постіндустріальні економіки. Так, результатом типології країн за конкурентоспроможністю є визначення стадій розвитку економіки, що обчислюються за допомогою двох критеріїв. Перший – ВВП на одну особу, другий – частка корисних копалин у загальному експорті країни. Якщо ця частка становить понад 70 %, то країна є переважно факторно-спрямованою (англ. *factor-driven*). Країни, економіки яких перебувають між двома стадіями, вважаються країнами «перехідною економікою».

Отже, до факторно-спрямованих належать переважно найменш розвинені країни світу (за підходом ООН), до перехідних між I-ою та II-ою стадіями розвитку економіки відносять більшість нафтоекспортерів. Зорієтованими на ефективність (англ. *efficiency-driven*) є країни середніх можливостей, транзитивні (колишні постсоціалістичні та пострадянські) країни, серед яких й Україна; а перехідні від II-ої до III-ої стадії є новими індустріальними країнами (НІК), транзитивні та малі острівні країни. До країн, спрямованих на інновації (англ. *innovation-driven*), відносять усі розвинені країни світу (табл. 1).

У першій групі факторно-спрямованих економік, як видно, немає жодної країни Європи, а в третій групі інноваційно-спрямованих економік – жодної країни Африки.

Практично посередині рейтингу – на 76 місці – своє місце у систему глобальної конкурентоспроможності посіла Україна. Натомість усі країни-сусіди, крім Молдови, розташовані вище: Польща (43 місце), Росія (53), Румунія (59), Угорщина (60), Словаччина (75), Молдова (82). Після протестних акцій українців на Майдані, зміни

Економіки країн на різних стадіях розвитку (у розрізі мегарегіонів)*

Стадія / мегарегіон	Азія	Австралія й Океанія; Америка	Африка	Європа
Перша стадія: факторно-спрямовані економіки (37)	Бангладеш, В'єтнам, Ємен, Індія, Камбоджа, Киргизстан, Лаос, М'янма, Непал, Пакистан, Таджикистан	Гаїті, Нікарагуа	Буркіна-Фасо, Бурунді, Гамбія, Гана, Гвінея, Ефіопія, Замбія, Зімбабве, Камерун, Кот-д'Івуар, Кенія, Лесото, Малаві, Мадагаскар, Малі, Мавританія, Мозамбік, Нігерія, Руанда, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Танзанія, Уганда, Чад	
Перехідні від першої до другої стадії (16)	Азербайджан, Буган, Іран, Кувейт, Монголія, Філіппіни, Саудівська Аравія	Болівія, Венесуела, Гондурас	Алжир, Ангола, Ботсвана, Габон, Лівія	Молдова
Друга стадія: Економіки, спрямовані на ефективність (30)	Вірменія, Грузія, Індонезія, Йорданія, Китай, Таїланд, Шрі-Ланка, Східний Тімор	Домініканська Республіка, Гайана, Колумбія, Сальвадор, Парагвай, Перу, Гватемала, Ямайка	Єгипет, Кабо-Верде, Марокко, Намібія, Південна Африка, Свазіленд, Туніс	Албанія, Болгарія, Македонія, Румунія, Сербія, Україна, Чорногорія
Перехідні від другої до третьої стадії (24)	Бахрейн, Казахстан, Ліван, Малайзія, Оман, ОАЕ, Туреччина	Аргентина, Барбадос, Бразилія, Коста-Ріка, Мексика, Панама, Суринам, Уругвай, Чилі	Маврикій, Сейшельські Острови	Латвія, Литва, Польща, Росія, Угорщина, Хорватія
Третя стадія: Економіки, спрямовані на інновації (37)	Гонконг, Ізраїль, Кіпр, Катар, Республіка Корея, Сінгапур, Японія, Тайвань	Австралія, Нова Зеландія, Канада, Пуерто-Ріко, США, Тринідад і Тобаго		Австрія, Бельгія, Велика Британія, Данія, Греція, Естонія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Португалія, Словенія, Словаччина, Франція, Фінляндія, Чехія, Швейцарія, Швеція

* Складено за: [1, с. 11, 14–15].

влади Україна загалом піднялася у рейтингу з 84 та 76 позицію. Конфлікт на Сході та в Криму, швидше за все, вплине на конкурентоспроможність України у майбутньому. Пріоритетом для нашої країни є відновлення миру, а стратегічні реформи необхідні для того, щоб досягти стійкого економічного зростання [1, с. 373]. Фахівці ВЕФ вважають, що варто удосконалити роботу українських владних інституцій, де виявлені найбільші недоліки в ефективності функціонування, зменшити домінування великих компаній на внутрішніх ринках, збільшити їхню конкурентоспроможність, а, відтак, й ефективність (позиції України за цими блоками-критеріями найнижчі). Зміцнення фінансових ринків сприятиме подальшій стабілізації економіки й допоможе скористатися численними перевагами, наприклад, високою освіченістю населення, обсягами ринку (високі позиції у рейтингу), для зростання однієї з найбільших держав Європи.

Порівняємо індекс глобальної конкурентоспроможності з *індексами економічної глобалізації та рівня економічної свободи*. Останні два є складними, переважно економічними індексами. Найбільш економічно глобалізованими країнами є Сінгапур, Люксембург, Ірландія, Мальта, Бельгія та Нідерланди [4]. Не усі найбільш економічно глобалізовані країни займають перші місця й за конкурентоспроможністю. За індексом економічної свободи (розробленим фондом «Heritage Foundation» разом із часописом «Wall Street Journal») найліберальнішими економіками світу є Гонконг, Сінгапур, Австралія, Нова Зеландія, Швейцарія, Канада, Чилі, Маврикій, Ірландія та США. До країн із неліберальною економікою відносять Україну, адже права власності недостатньо захищені та широко поширена корупція. Таким чином, позиції у рейтингу за трьома рейтингами країн не співпадають (Швейцарія, країни Північної Європи мають беззаперечну першість за конкурентоспроможністю), проте більшість лідерів присутні у трьох переліках новітніх індексів.

Висновки. Комплексний індекс глобальної конкурентоспроможності має практичне значення. Він не просто аналізує різні сфери розвитку суспільства країни (розвиток державних інституцій, економіки, освіти, охорони здоров'я, інновацій тощо), а й відображає рекомендації й конструктивні поради для розвитку держави.

Ця типологія країн, на нашу думку, не є досконалою, й точно не може бути істиною в останній інстанції, проте вона свідчить про загальні тенденції якісних змін у розвитку держав світу, зокрема розвитку національних економік. Це – спроба згрупувати країни, виходячи із комплексного розуміння конкурентоспроможності, виявити вади у розвитку й запобігти можливим негативним явищам, їх загостренню. Так, цікавим є аналіз конкурентоспроможності України у світі, що вказує на недоліки у розвитку та чинники майбутнього економічного зростання нашої країни.

Джерела та література

1. Всесвітній економічний форум [Електронний ресурс] – Режим доступу : www3.weforum.org/.../WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf

2. Книш М. М. Регіональна економічна і соціальна географія світу (Латинська Америка та Карибські країни, Африка, Азія, Океанія) : навч. посіб. / М. М. Книш, О. І. Мамчур. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – 368 с.

3. Кузик С. П. Географія світового господарства : навч. посіб. / С. П. Кузик, О. І. Мамчур, І. В. Ванда. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. – 312 с.

4. Швейцарський економічний інститут [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://globalization.kof.ethz.ch/>

5. Яценко Б. П. Країнознавство: основні теорії : навч. посіб. / Б. П. Яценко, В. К. Бабарицька. – К. : Либідь, 2009. – С. 115–135.